

litním materiálem pro odbornou, ale rovněž i laickou veřejnost.

Další použité zdroje

CIBULKA, Pavel (2012): *Německé politické strany na Moravě (1890–1918): ideje – programy – osobnosti*. Praha: Historický ústav AV.

MALÍŘ, Jiří (2014): *Občanská společnost na Moravě: spolky, strany, elity*. Brno: Matice moravská.

MARKEL, Martin (2010): *Svoboda*

a demokracie v regionu rakouského impéria: politika jihomoravských Němců v letech 1848–1918. Brno: Matice moravská.

ŘEPA, Milan (2001): *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního vědomí na Moravě v 19. století*. Brno: Doplněk.

SMITH, Anthony (1995): *Nations and Nationalism in a Global Era*. Cambridge: Polity Press.

Sandra Štollová*

LUPTON, Deborah (2012): *Medicine as Culture. Illness, Disease and the Body in Western Societies* (3rd edition). London: Sage.

Deborah Lupton je celosvětově uznanou socioložkou pocházející z Austrálie a v současnosti také dlouhodobou aktivní členkou Australské sociologické asociace. Luptoniny výzkumné zájmy jsou široké a interdisciplinární, přičemž její badatelské práce spadají zejména do oblasti sociologie medicíny, digitálních a mediálních studií, a sociologie těla. Je autorkou zhruba čtrnácti knih a více jak sto třiceti článků a kapitol v různých knihách a sbornících, přesto je v českém prostředí spíše neznámou a zřídka citovanou badatelkou. Sociokulturní dimenze medicíny, veřejného zdraví a těla se staly centrálním zájmem její výzkumné činnosti. Jednou z jejích slavných monografií je *Medicine as Culture* publikovaná již v třetí revidované edici, která otevírá celou řadu nových otázek a oblastí zájmu.

Pohledem na název knihy, znějící v českém překladu „Medicína jako kultura“, můžeme jednoznačně usoudit, že autorka pojednává o vzájemném vztahu těchto dvou konceptů. Konkrétněji, Lupton se v knize věnuje sociál-

ním a kulturním předpokladům, které hrají roli v západní medicíně. Medicína a kultura jsou bezesporu pojmy představující odlišné systémy. Cílem autorky je upozornit na to, jak se liší kulturní představy a očekávání, a jaký dopad má medicína na zdraví a život jedinců ve společnosti. Autorka zdůvodňuje svůj záměr tím, že v medicíně dochází k třesku kultur, tj. perspektiv, lékaře a pacienta, kteří mají odlišné představy o nemoci a odlišnou zkušenost týkající se zdraví a nemoci. Dalšími důvody pro sepsání této publikace bylo pro autorku rozčarování vědeckou medicínou a její rostoucí kritika, zpochybňování medicínských mocí, sekularizace a individualismus. Právě tyto silné paradoxy západní medicíny, odehrávající se v posledních letech, inspirovaly badatelku k zaměření se na sociokulturní dimenze medicíny, které ukazuje na základě propojování odlišných teoretických perspektiv. Kniha je rozdělena do šesti kapitol, a každá kapitola se zabývá odlišnou tematikou pojednávající o medicíně v současné společnosti.

*Mgr. Sandra Štollová, Katedra historických věd, Fakulta filozofická ZČU, sandrast@khv.zcu.cz.

První kapitola je spíše kapitolou úvodní a poskytuje přehled teoretických perspektiv týkající se medicíny, které se formovaly od druhé třetiny dvacátého století. Hlavními přístupy byly zejména funkcionalismus, politická ekonomie a sociální konstruktivismus. Dále je to medicínská antropologie, která se zaměřuje právě na interpretaci a žitou zkušenost pacienta vyskytujícího se v té dané kultuře. Medicínská antropologie se snažila vybudovat svoji svébytnou pozici, ale později byla kritizována a ovlivňována politickou ekonomikou a sociálním konstruktivismem. Tyto kritické přístupy, zpochybňující staré způsoby myšlení, tak zapříčinily vznik interdisciplinárního prostředí. Autorka vyzdvihuje důležitý argument vyplývající z této interdisciplinarity: „*Lidské tělo je chápáno jako produkt biologie, ale i jako produkt sociálních a kulturních procesů.*“ Tato teze je v podstatě základním východiskem celého Luptonina díla. Tudíž není opomenut ani koncept diskursu a lingvistický obrat, přičemž analýza diskursu demonstruje vzájemnou interakci kultury a biologie v konstruování nemoci a hranic normality. Ačkoli jsou veškeré teoretické perspektivy odlišné, cílem této kapitoly je ukázat, že medicína hraje roli sociální kontroly, je důležitá v regulaci lidského jednání, v chování lidských těl a konstrukci subjektivitu. Další kapitoly jsou vystaveny na teoretických základech z první kapitoly a věnují se více specifickým dimenzím.

Následující kapitola tvoří přehled teorií lidského těla a analýzy těla v současné západní medicíně, s odkazem na myšlenky vědců v oblasti humanitních a sociálních věd. Důraz je kladen zejména na porozumění konstrukci pohlavního a genderovaného těla, disciplinovaného těla, čistého těla,

komodifikovaného těla a mrtvého těla v kontextu diskursu medicíny a veřejného zdraví. Společným prvkem všech diskusí o konstrukci těla je sociálně-konstruktivistický přístup. Tato perspektiva pohlíží na tělo jako produkt určitých druhů vědění a diskursů či jako soubor praktik, které potažmo reprezentují tělo v časoprostoru. Část kapitoly věnující se formaci genderovaného těla přináší hodnotný rozbor toho, jak skrze pohlaví a gender zakoušejí lidská těla zdraví a nemoc, a jak je s těly zacházeno v medicínském diskursu.

V třetí kapitole se autorka zaměřuje na reprezentaci medicíny, nemoci a choroby v populární kultuře. Pozornost je věnována důležitosti jazyka a vizuálního obrazu zdraví a nemoci, a metaforám užívaných v medicíně. Medicína je reprezentována jak v elitní, tak i v masové kultuře, což ovlivňuje širší veřejnost a podílí se na budování pozice medicínské autority. Zásadním momentem se stal přelom dvacátého a jednadvacátého století, kdy ryze pozitivní reprezentace začaly být upozadovány, a do popředí se dostaly reprezentace negativní, zpochybňující autoritu lékařů a medicíny. V závěru kapitoly neopomíjí významný fakt, že se jazyk, skrze použití některých pojmů a metafor, podílí na procesu stigmatizace a sociálním útlaku. Jakékoli metafory či jazykové reprezentace tudíž nemohou být zvažovány jako neutrální a zůstat bez povšimnutí. Naopak, signifikantně se podílejí na konstrukci laického a medicínského vědění, konstruují zkušenost s nemocí a vždy jsou v pozadí ovlivněny určitou ideologií.

Čtvrtá kapitola pojednává o medicíně, zdraví a nemoci z perspektivy pacienta. Hned na úvod autorka uvádí, že pro zkoumání pacientovy zkušenosti s nemocí je vhodnou

metodou fenomenologie, jejímž cílem je porozumět významům žité zkušenosti v rámci každodenního světa. Toto metodické ukotvení umožňuje zkoumat, jak jsou dominantní diskursy týkající se medicíny vepsány do těl jedinců, a jak jsou zakoušeny a reprodukovány vztahy moci skrze medicínské praktiky. Vedle historických perspektiv zkušenosti s nemocí, autorka v kapitole zmiňuje vznik vědecké medicíny a růst moci medicínské profese, což výrazně ovlivňuje zkušenost pacienta. Zde se stává zlomovým okamžikem posun z modelu centrovaného na vysvětlení pacienta a jeho interpretaci symptomů na model centrovaný na objekt, tj. na pasivního pacienta podřízeného medicínské autoritě. Autorka se logicky přesouvá k současným perspektivám a laické zkušenosti v moderní medicíně, k prožívání nemoci a k proměně role nemocného.

Mocenské vztahy obklopující interakci mezi lékařem a pacientem zkoumá další kapitola. Lupton na medicínské setkání pohlíží nejdříve prizmatem funkcionalismu, a poté i skrze prizma politické ekonomie a poststrukturalismu z hlediska distribuce moci. To nám umožní nejen jasným a srozumitelným způsobem pochopit rozdíly mezi přístupy a to, jak je možné na interakci lékař–pacient nahlížet, ale i historický vývoj této interakce a jeho proměny napříč časem. Zahrnutý jsou v detailních otázkách i teoretické debaty týkající se medicínské dominance, vztahu lékař–pacient, pacientova vzdoru a závislosti, pozice zdravotních sester a lékařská perspektiva s morálními hodnotami. Poslední řádky kapitoly jsou věnovány alternativním terapiím, které se nabízejí jako odpověď na rostoucí znepokojení a zpochybnění dominantního biomedicínského diskursu.

Poslední kapitola přezkoumává feministické kritiky medicíny, které se v posledních dvou dekáдах zaměřily na roli medicíny jako agenta sociální kontroly a sociální konstrukce genderu v medicínském diskursu. Autorka se vrací k některým tématům projednávaných v předchozích kapitolách a diskutuje otázky týkající se ženského těla a medicíny v kontextu feministické vědy. Zahrnutý jsou debaty o vývoji a důsledcích gynekologie na ženské tělo, dále rozsáhlé pojednání o ženské sexualitě, o porodech a technologiích prenatálního screeningu a asistované reprodukce. Cílem feministických spisů je zpochybnit biomedicínu, která ve výsledku pouze kontroluje, utlačuje, a ovlivňuje životy žen.

Lupton jasně vysvětluje podstatu všech teoretických přístupů a přidává různé nedostatky a kritiku, které jednotlivé přístupy vlastní. To na čtenáře působí částečně učebnicovým stylem. Takto edukačně působí i další kapitoly, které poskytují přehled týkající se konstrukce lidského těla a reprezentace medicíny v populární kultuře. Oceňuji důraz, s jakým autorka velmi výstižně popsala vliv jazyka a diskursu, a jakou roli hraje v reprezentaci medicíny jakožto vědy. Nicméně autorka přidává i souhrn všeobecně známých metafor a genderových předpokladů o zdraví a nemoci, což může být pro některé čtenáře již známou oblastí. Největší přínos spatřuji v kapitole věnující se mocenským vztahům v medicínském střetu, kde se jednotlivé úvahy nesou v diachronním sledu až k reflexi současné medicíny a vztahu mezi lékařem a pacientem. Autorka neopomíná skutečnost, že rostoucí zpochybnění biomedicínského diskursu podněcuje vznik alternativních přístupů, které začínají nabírat na popu-

laritě a otevírají tak novou škálu dosud nezodpovězených otázek. Kniha je velmi čtivá, protkaná jasnými a srozumitelnými argumenty, které jsou podloženy výsledky zjištění různých badatelů. Excelentním shrnutím teoretických perspektiv, zejména kontrast mezi laickým a odborným věděním, Deborah Lupton poskytuje přehledovou knihu umožňující porozumět otázkám zdraví a nemoci

ze sociokulturní perspektivy. Její provokativní styl psaní vyzývá čtenáře k zamýšlení a kritickému uvažování nad dopady biomedicíny, což se může stát inspirací pro mnoho studentů, výzkumníků či jiných odborníků zabývajících se otázkami zdraví v současné době.

*Alena Glajchová**

*Mgr. Alena Glajchová, Katedra antropologie, Fakulta filozofická ZČU, alenag@ksa.zcu.cz.